

Nikolina Vuković

(Poslijediplomski doktorski studij povijesti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu)

„IZIGRAN SPORAZUM“: DEMILITARIZACIJA ISTOČNE SLAVONIJE 1992. – 1995.

UDK 355.02(497.5 Slavonija)“1992/1995“

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 16. 1. 2018.

U radu autorica na temelju neobjavljenog arhivskog gradiva, objavljenih arhivskih izvora, onodobne periodike i recentne znanstvene literature analizira tijek demilitarizacije istočne Slavonije u razdoblju od dolaska mirovnih snaga Ujedinjenih naroda do potpisivanja Temelnog sporazuma o području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Nakon velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku i potpisivanja Sarajevskog primirja dogovoren je dolazak mirovnih snaga na okupirani hrvatski teritorij. U razdoblju od 1992. do 1995. na području istočne Slavonije uspostavljene su dvije mirovne operacije Ujedinjenih naroda, a nakon kojih je započeo proces mirne reintegracije tog teritorija. U istočnu Slavoniju upućeni su ruski i belgijsko-luksemburški bataljun Zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda sa zadatkom stabilizacije stanja u uspostavljenoj Zaštićenoj zoni Ujedinjenih naroda Istok i provođenja zadaća uobličjenih u tzv. Vanceovom planu, koji su prihvatile i hrvatska i srpska strana. U radu se naglašava provođenje demilitarizacije u navedenom području pod zaštitom mirovnih snaga kao prve i ključne mandatne zadaće za konačan uspjeh mirovnih operacija Ujedinjenih naroda. U konačnici, iznijet će se ocjena uspješnosti provedbe demilitarizacije u odnosu na preuzetu mandatnu zadaću u promatranom razdoblju.

Ključne riječi: demilitarizacija, mirovne snage, istočna Slavonija, UNCRO, UNPROFOR

Uvod

Uspostavljanje mirovnih operacija Ujedinjenih naroda (UN) u Republici Hrvatskoj početkom devedesetih godina 20. stoljeća zasigurno svjedoči o kompleksnosti ratnog sukoba na prostoru bivše Socijalističke Federativne

Republike Jugoslavije (SFRJ/Jugoslavija), a prouzrokovanog kontinuitetom velikosrpske politike. Otvorena agresija pobunjenih Srba iz Hrvatske i Jugoslavenske narodne armije (JNA) na hrvatski teritorij prouzrokovala je velika ljudska i materijalna stradanja te masovne prisilne migracije civilnog stanovništva, zbog čega je bila nužna reakcija međunarodne zajednice. Nakon neuspješne intervencije Europske zajednice (EZ), koja nije pokazala jedinstvenu politiku prema jugoslavenskoj krizi niti je imala mehanizme zaustavljanja ratnog sukoba, uključila se najveća svjetska politička organizacija – UN. Upravo je intervencija UN-a uspjela ishoditi potpuni prekid vatre u Republici Hrvatskoj, što je postignuto potpisivanjem Sarajevskog primirja 2. siječnja 1992., koje su uz posredovanje Cyrusa Vancea, osobnoga izaslanika glavnog tajnika UN-a, potpisali predstavnici Republike Hrvatske i JNA, a što je bio preduvjet uspostavi mirovne operacije UN-a u Hrvatskoj, uspostavljenoj u veljači iste godine. Važno je napomenuti kako su u razdoblju od 1992. do 1995. uspostavljene dvije mirovne operacije UN-a u Hrvatskoj – Zaštitne snage UN-a (eng. *United Nations Protection Forces*, UNPROFOR), a nakon nje Operacija UN-a za obnovu povjerenja u Hrvatskoj (eng. *United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia*, UNCRO).

Mirovna operacija UNPROFOR funkcionirala je na potpunoj nepristranosti snaga UN-a, na suradnji sukobljenih strana i njihovim izričitim jamstvima te bezuvjetnom prekidu vatre. Plan je kao glavnu zadaću navodio stabilizaciju stanja na područjima razmještaja mirovnih snaga, odnosno u zaštićenim zonama UN-a, koje će biti demilitarizirane.¹ Mirovne snage UN-a na hrvatskom teritoriju činile bi vojna, vojno-promatračka, policijska i civilna sastavnica, koje bi se razmjestile na područja zahvaćena sukobom, a glavna zadaća bila bi provedba demilitarizacije i osiguravanja civilnog stanovništva te stvaranja uvjeta za povratak prognanika i izbjeglica.² Mirovne snage u Hrvatskoj su bile raspoređene u četiri zaštićene zone UN-a, koje su nazvane neutralno, prema stranama svijeta: Sjever, Zapad, Jug i Istok. Zone ili sektori obuhvaćali su područja gdje su Srbi većina ili značajna manjina, odnosno područja u kojima su napetosti dovele do ratnog sukoba.³ Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 981 od 31. ožujka 1995. utemeljena je nova mirovna operacija u Hrvatskoj – UNCRO. Zadaća ovih snaga bila je obavljati dužnosti predviđene *Sporazumom o prekidu vatre* potpisanim 29. ožujka 1994., omogućiti provedbu *Gospodarskog sporazuma* od 2. prosinca 1994. te nadzirati međunarodne

¹ Ivica Miškulin, *Imas puska, imas pistol. O mirovnim operacijama Ujedinjenih naroda u Zapadnoj Slavoniji* (Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2014), 17.

² Isto.

³ Mario Nobilo, *Hrvatski feniks: diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990. – 1997.* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000), 247.

granice Hrvatske prema Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ) i Bosni i Hercegovini. Predviđen je (do kraja lipnja 1995.) razmještaj snaga UNCRO-a, koje su zapravo podrazumijevale pretvorbu postojećeg UNPROFOR-a u snage s pojačanom civilnom i policijskom komponentom.⁴ Ova mirovna operacija utemeljena je kao prijelazni aranžman do postizanja konačnog političkog rješenja u skladu s teritorijalnim integritetom Republike Hrvatske i osiguranjem manjinskih prava.⁵

Dogovorenim Vanceovim planom predviđena je implementacija tradicionalne mirovne operacije održanja mira na hrvatskom području, odnosno *traditional peacekeepinga* osmišljenog kao sredstvo održavanja mira dok se na višim pregovaračkim razinama ne ishodi dugoročno političko rješenje, najčešće uz pomoć međunarodnih posrednika. Negativna je strana takvog oblika mirovne operacije što nije obvezujuća ni proaktivna, a njezin uspjeh ovisi o volji i sukobljenih strana i posrednika. Važno je naglasiti kako je, osim načela vojne nepristranosti i političke neutralnosti, glavno obilježje djelovanja pripadnika mirovnih snaga u takvoj vrsti mirovne operacije korištenje sile jedino u prijekoju potrebi.⁶

Područje istočne Slavonije podnijelo je najveći teret velikosrpske agresije u ljudskom i materijalnom pogledu prvenstveno zbog geostrateškog položaja blizine sa Srbijom.⁷ Okupacijom istočnoslavonske ravnice Hrvatska je ostala bez jedne od svojih najbogatijih regija, a pobunjeni Srbi su dobili priliku iskoristavati velike prirodne i gospodarske resurse tog područja. Istovremeno, regija s većinskim nesrpskim stanovništvom doživjela je proces etničkog čišćenja, kako bi se nasilno promijenio etnički sastav istočne Slavonije u skladu s velikosrpskim pretenzijama. U okupiranu istočnu Slavoniju upućene su jedinice ruskog (RUSBAT) i belgijsko-luksemburškog (BELBAT) pješačkog bataljuna UNPROFOR-a, s prvotnom zadaćom stabilizacije nastalog stanja. UNPROFOR, a kasnije i UNCRO, u svom se radu trebao voditi već spomenutim načelima nepristranosti i neutralnosti te provoditi zadaće koje su mu propisane Vanceovim planom i odnosnim rezolucijama Vijeća sigurnosti. Nakon razmještanja, prva i najvažnija zadaća mirovnih snaga, o kojoj je ovisila uspješnost cjelokupne misije, bila je provođenje demilitarizacije uspostavljene

⁴ Miškulin, *Imas puska*, 54.

⁵ Nobilo, *Hrvatski feniks*, 470–471.

⁶ Vladimir Filipović, „Nacionalni kontingenti mirovnih snaga Ujedinjenih naroda u Hrvatskoj 1992. – 1995.“, doktorska disertacija (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014), 8-9.

⁷ Pod terminom *istočna Slavonija* podrazumijevaju se okupirane hrvatske regije istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem, koje su 1992. ušle u sastav Zaštićene zone UN-a Istok ili Sektora Istok, koji *de iure* prestaje postojati 1995. uspostavom mirovne operacije UNCRO, iako je *de facto* i dalje postojao u istom teritorijalnom opsegu.

ne Zaštićene zone UN-a (eng. *United Nations Protected Areas*, UNPA) Istok, a prvi korak u provedbi navedene zadaće bilo je povlačenje jedinica JNA s hrvatskog teritorija.

Opće osobitosti Sektora Istok

Sektor Istok bio je po mnogočemu posebno zaštićeno područje pod kontrolom UN-a, ne samo stoga što je bio jedina UNPA zona koja je izravno graničila sa Srbijom, nego je bio i najbogatije područje pod zaštitom UN-a. Područje Sektora Istok tako je obuhvaćalo hrvatske regije istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem, koje se znatnom dužinom naslanjaju na rijeku Dunav, čineći tako prirodnu i državnu granicu prema Srbiji.⁸ Navedena su područja imala razvijenu infrastrukturu i gospodarstvo koje se temeljilo na plodnoj zemlji, vodenom bogatstvu te nafti. Upravo u ovim osobitostima može se naći i još jedan od razloga srpske želje za okupacijom Slavonije i Baranje, kako bi kontrolirali, koristili ili barem opljačkali navedena bogatstva tog područja.⁹

Sektor Istok je prema predratnoj upravno-teritorijalnoj organizaciji obuhvaćao općinu Beli Manastir, dijelove općine Osijek istočno od grada Osijeka, općinu Vukovar te pojedina sela u krajnjem istočnom dijelu općine Vinkovci.¹⁰ Ukupna veličina teritorija iznosila je 2.153 km², čineći tako 17,15 % ukupne površine svih UNPA zona na teritoriju Hrvatske. U usporedbi s ostalim zaštićenim zonama UN-a, Sektor Istok se svojom površinom nalazio na predzadnjem mjestu po veličini.¹¹

Prema narodnosnom sastavu predratnog popisa stanovništva iz 1991., Sektor Istok nije imao srpsku većinu, odnosno u ukupnom stanovništvu naselja unutar budućeg Sektora Istok Hrvati su činili 49,05 %, Srbi 30,41 %, a ostali 20,54 %, što znači da su pripadnici nesrpske nacionalnosti činili dvije trećine ukupnog stanovništva okupiranih naselja.¹²

Kontrola i nadzor istočnog sektora dodijeljeni su belgijsko-luksemburškom i ruskom pješačkom bataljunu UNPROFOR-a. Belgijski bataljun u svoj sastav uključio je i jednu luksemburšku satniju, a raspoređeni su na cijelom

⁸ Dražen Živić, „Prognoza stanovništva iz hrvatskog Podunavlja i problemi njegovog povratka (1991. – 2001.)“, *Hrvatski geografski glasnik* 65 (2003), 67.

⁹ Dražen Živić, „Demografski gubitci Slavonije i Baranje u Domovinskom ratu“, u: *O žrtvama je riječ*, ur. Zvonimir Šeparović (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 2006), 66.

¹⁰ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.* (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 148.

¹¹ Ministarstvo vanjskih poslova (MVP), Vlada Republike Hrvatske (VRH), Ured za UNPROFOR i PMEZ (UUNPFPPMEZ), Kl. 004-01/94-01/01, Ur. br. 50303-03-94-1091, Obavijest od 30. ožujka 1994.

¹² Živić, „Prognoza stanovništva“, 67–68.

području Baranje, sa sjedištem zapovjedništva u Belom Manastiru.¹³ Upravo je UNPROFOR bio prvo sudjelovanje belgijske i luksemburške vojske u mirovnim misijama UN-a.¹⁴ Prema dostupnim podacima iz ožujka 1993., na području Sektora Istok boravilo je 873 pripadnika RUSBAT-a te 687 članova BELBAT-a. Uz ova dva bataljuna, prisutno je bilo 13 vojnih promatrača UN-a (eng. *United Nations Military Observers*, UNMO), 129 pripadnika UNCIVPOL-a (eng. *United Nations Civilian Police*) raspoređenih u stanicama u Oroliku, Iloku, Dardi, Belom Manastiru, Dalju i Tenji te još 73 druge osobe.¹⁵

Belgijsko-luksemburški bataljun imao je zadatak nadzirati dva ulaza u Baranju, Bilje i Batinu. Obavljali su patrole i promatranje sjevernog dijela UNPA zone Istok, a dogovoreno primirje nadgledali su pomoću jedanaest stalnih kontrolnih točaka, koje su bile smještene u neposrednoj blizini linije dodira između sukobljenih strana. Svakodnevno su izvršavali četrdeset patrola nad svojim područjem nadzora.¹⁶ Uz zapovjedništvo, u Belom Manastiru je bila smještena i logistika. Imali su i raspoređene postrojbe u Jagodnjaku, Dardi, Zmajevcu i Vitezu te inženjerski vod u Batini.¹⁷ Na njihovom području nalazili su se i nizozemski signalni bataljun u Belom Manastiru, UNCIVPOL s četrdeset i devet pripadnika smještenih u Dardi, Batini i Belom Manastiru, jedan djelatnik Civilnih poslova UN-a (eng. *Civilian Affairs*, CIVAFF) i pet prevođitelja. Također, BELBAT je imao tim za čišćenje mina koji se sastojao od sedam pripadnika, a o kojem su ovisili i hrvatski timovi za razminiranje.¹⁸

Kontroliranje preostalog, južnog dijela Sektora Istok pripalo je ruskom bataljunu, usprkos protivljenju hrvatske strane. Budući da je sektor izravno graničio sa Srbijom, hrvatsko vodstvo bilo je iznimno nezadovoljno dolaskom ruskog kontingenta na to područje zbog tradicionalno dobrih srpsko-ruskih odnosa. S druge strane, srpsko vodstvo i civili bili su oduševljeni dolaskom Rusa, u kojima su vidjeli svoje zaštitnike.¹⁹ RUSBAT je predstavljen u javnosti kao elitna i izvrsno pripremljena padobranska postrojba koja je sposobna izvoditi posebne zadatke i može djelovati neovisno o drugim postrojbama;

¹³ Vladimir Filipović, „Male stabilne demokracije na razmeđu realpolitike i idealpolitike u mirovnim misijama – primjer danskog i belgijskog sudjelovanja u misiji UNPROFOR-a“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* 29 (2012), 91.

¹⁴ Isto, 87.

¹⁵ Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR), Sector & Strength Fact Sheet, Sector East, 2 March 1993.

¹⁶ „BELBAT under Spot“, *UNPROFOR Magazine*, September – October 1993., 2.

¹⁷ HMDCDR, Republika Srpska Krajina (RSK), RSK/Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP)/ Sekretarijat unutrašnjih poslova Beli Manastir (SUPBM), Podaci za bezbedonosnu procenu prostora Baranje od 22. lipnja 1994.

¹⁸ „New Comers and Winter“, *UNPROFOR Magazine*, January – February 1993., 5.

¹⁹ „O stvaranju SR Jugoslavije i Unproforu“, *Večernje novosti (VN)*, 22. svibnja 1992., 4.

međutim, praksa je pokazala drugačije.²⁰ Zapovjedništvo RUSBAT-a nalazilo se u Klisi. Još jedna osobitost Sektora je podijeljenost na dva dijela, odnosno praktički su unutar UNPA Istok postojala dva odvojena sektora, što nije bio slučaj na ostalim područjima pod zaštitom UN-a, a što je itekako utjecalo na djelovanje UN-ovih bataljuna i njihove međusobne odnose tijekom mirovne operacije te u konačnici i na njihovu učinkovitost u obavljanju dobivenih mandatnih zadaća.

Raspoređivanje UNPROFOR-a započelo je početkom lipnja 1992. na crti bojišnice u Baranji, istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu, dok su se u ostalim zaštićenim zonama razmještali sredinom lipnja.²¹ Razmještaj UNPROFOR-a završio je krajem srpnja 1992. konačnim preuzimanjem odgovornosti u svim UNPA zonama.²²

Prvi neuspjesi – demilitarizacija istočne Slavonije 1992. – 1993.

„Prostor istočne Slavonije, da bi plan Ujedinjenih naroda dao bilo kakve značajnije rezultate, treba prije svega temeljito demilitarizirati. To neće biti nimalo jednostavno ako se zna da je riječ o području koje je u cijelom ratu imalo apsolutno najveću koncentraciju vojne sile i vojne tehnike, oruđa i oružja, svih vrsta kalibara u gotovo neograničenim količinama. Sve to treba ili izvesti u Srbiju, zaplijeniti ili uništiti.“

Mladen Kevo, „Hrvatski marš na Dunav“,
Glas Slavonije, 16. svibanj 1992.

Ključnu važnost demilitarizacije za konačan uspjeh mirovne operacije UN-a pored hrvatskih novinara prepoznavali su i službenici same mirovne misije. Uspješna provedba demilitarizacije bila je, primjerice, prema razmišljanjima službenika Civilne misije UN-a, osnova za ispunjavanje svih ostalih aspekata mandatnih zadaća mirovnih snaga UN-a.²³ Iz tih razloga je i važnost demilitarizacije zapravo bila najviše naglašena u Vanceovom planu. Sve oružane snage na područjima zaštićenih zona trebale su se ili povući ili razoružati, dok je teško naoružanje trebalo biti izmješteno s područja zona. Dugo

²⁰ V. Bortnitski, „Russian ‘Blue Berets’“, *UNPROFOR Magazine*, July - August 1993., 7.

²¹ Nikica Barić, „Republika Srpska Krajina na području Republike Hrvatske 1990. – 1991. – 1995. (secesija, glavne značajke i slom)“, doktorska disertacija (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004), 107.

²² Miškulin, *Imas puska*, 33.

²³ Gerard Fischer, *Iskustva u provedbi mandata povjerenog Zaštitnim snagama UNPROFORA (UNPROFOR) u područjima pod zaštitom Ujedinjenih naroda (UNPA) Sektor Zapad* (Ženeva: bez naznake izdavača, 1993), 17.

pješачko naoružanje bilo je u potpunosti zabranjeno, a samo su lokalne policijske snage smjele nositi kratko naoružanje (pištolji).²⁴ Pritom, postupak razoružanja i posljedične demobilizacije trebao je biti završen u trenutku kada UNPROFOR preuzme odgovornost za zaštićenu zonu. Drugim riječima, i s izuzetkom krajinskih policijskih snaga, na području zaštićene zone nisu se smjele nalaziti oružane snage ni vojnog ni policijskog karaktera obiju strana. Demilitarizacija je, dakle, bila osnova za sve iduće mandatne zadaće mirovnih snaga, a njezin ishod trebao je dovesti do nesmetanog i sigurnog odvijanja civilnog života.

Već je ranije naglašena iznimna politička i strateška važnost demilitarizacije u Sektoru Istok. Odabir Sektora Istok kao eksperimentalnog slučaja, odnosno onog za koji se zapovjedništvo UNPROFOR-a nadalo da će pozitivno djelovati i na stanje u drugim sektorima, potvrdio je i zapovjednik mirovnih snaga general Satish Nambiar u pismu načelniku Glavnog stožera Hrvatske vojske (HV) Antonu Tusu od 30. travnja 1992. Nambiar je istaknuo da će izvlačenje teškog topništva na usuglašenu udaljenost, 30 kilometara od granica sektora, biti prvi korak u predstojećem postupku demilitarizacije. Nakon toga, naveo je dalje, ostalo topničko i ostalo slično naoružanje trebalo se izvući na udaljenost 10 kilometara od granica sektora. Potvrđujući važnost demilitarizacije sektora za mirovne snage, Nambiar je zaključio da je demilitarizacija Sektora Istok „jedinstvena prilika da pokažu odlučnost u postizanju mirnog rješenja trenutne krize“.²⁵ Spomenutu pokaznu važnost demilitarizacije u Sektoru Istok potvrđuje i usuglašeni plan hrvatske i mirovne misije, prema kojem je JNA trebala započeti povlačenje najprije u ovom sektoru, a zatim u ostalima.²⁶

Međutim, odmah se pokazalo da JNA i krajinski Srbi ne namjeravaju istinski dopustiti razoružanje. Već na početku provedbe mirovne operacije UN-a visoki dužnosnici mirovne misije raspolagali su informacijama prema kojima se u Sektoru Istok nalazilo oko 16.000 naoružanih Srba, pa bi neuspjeh u njihovu razoružanju, kako je primjerice u memoarima zapisao visokopozicionirani dužnosnik Konferencije o bivšoj Jugoslaviji lord David Owen, bio „jasna povreda Vanceovog plana“.²⁷ Zapovjedništvo mirovne misije stoga je bilo svjesno važnosti razoružanja krajinskih Srba te izvlačenja jedinica JNA.

²⁴ *Ujedinjeni narodi. Rezolucije o Republici Hrvatskoj. UNPROFOR*, ur. Anđelko Milardović (Osijek: Pan Liber, 1995), 70-73.

²⁵ VRH, UUNPFPPMEZ, UNPROFOR / Headquarters Sarajevo / Force Commander Nambiar Letter, 30. April 1992.

²⁶ Hrvatski državni arhiv (HDA), Ured predsjednika Republike Hrvatske (UPRH), Fascikl (F) 348, Stalna misija Republike Hrvatske pri Ujedinjenim narodima (SMRHUN), Izvještaj br. 4 od 1. svibnja 1992.

²⁷ David Owen, *Balkanska odiseja* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Hrvatski institut za povijest, 1998), 78.

Dakle, JNA se s mnogo razloga treba smatrati glavnim uzročnikom kasnijeg neuspjeha, ponajviše stoga jer je jedinicama krajinskih Srba ostavila većinu teškog naoružanja. Tako je u ožujku 1992. izvršila reorganizaciju kojom tenkovi T-34 na području istočne Slavonije više nisu bili u operativnoj uporabi JNA te su se, prema stavu Komande 1. vojne oblasti, trebali ugraditi u tamošnje formacijske sastave brigada Teritorijalne obrane (TO), kao i u brigade TO koje brane aerodrom i značajne pravce.²⁸ Istovremeno je u drugoj polovici ožujka poduzela druge korake koji su bili usmjereni k jačanju vojne moći krajinskih Srba. Upravo uoči dolaska UNPROFOR-a u istočnu Slavoniju ustrojen je određen broj jedinica, i to brigade TO u Tenji, Dalju, Vukovaru i Mirkovcima, koje su prema formacijskom planu sadržavale tenkovsku četvu i protutenkovski odred.²⁹

Ipak, najveći su izazov demilitarizaciji sektora JNA i krajinski Srbi zadali ustrojem Posebne jedinice milicije (PJM). Prema riječima komandanta JNA Bogdana Sladojevića, JNA je namjeravala nadgledati ustroj spomenute jedinice milicije jačine oko 4.000 ljudi, a koja bi se sastojala od jedne brigade smještene u Belom Manastiru i Vukovaru.³⁰ Ljudstvo koje je ulazilo u milicijski sastav velikim su dijelom bili pripadnici JNA koji su samo promijenili uniforme. Prema hrvatskim obavještajnim izvorima, mijenjali su boju na vozilima i oklopnim transporterima kako bi se prikazalo da ta sredstva pripadaju miliciji te kako bi takva oprema ostala nakon povlačenja JNA.³¹ Još ranije, naredbom od 25. ožujka 1992., JNA je Posebnoj jedinici milicije ustupila osamnaest terenskih vozila i drugu opremu. Prilično točnu ocjenu o tome da će krajinski Srbi nastojati izigrati demilitarizaciju sektora nalazimo u hrvatskom obavještajnom izvoru s početka svibnja 1992. U izvještaju se navodi kako krajinski Srbi u sektoru grade mrežu tajnih skladišta u obliku zemunica, u koje će smjestiti teško naoružanje pa čak i tenkove koje bi trebali predati UNPROFOR-u na čuvanje. Dakle, već prije negoli su mirovne snage preuzele odgovornost u sektoru bilo je očigledno kako će Srbi u istočnoj Slavoniji

²⁸ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti*, ur. Mate Rupić (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2008), knjiga 3, Dokument br. 134, Prijedlog Komande 1. vojne oblasti Glavnom štabu TO RSK da se tenkovi T-34, koji reorganizacijom više nisu u operativnoj uporabi JNA, ugrade u formacijske sastave brigada TO u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu, kao i u brigade TO koje brane zračne luke i važnije pravce, 10. ožujak 1992., 293.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, Dokument br. 151, Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske, 23. ožujak 1992., 330.

³¹ HDA, UPRH, Vojni kabinet (VK), bb, RH / Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (MORH) / Sigurnosno-informativna služba (SIS) / Centar-Osijek, Službena informacija gradonačelniku Osijeka Zlatku Kramariću od 6. svibnja 1992.

samo formalno udovoljiti zahtjevima UNPROFOR-a o predaji naoružanja. O nepoštivanju demilitarizacije jasno su se izjasnili i lokalni političari Srpske demokratske stranke (SDS) za Baranju i Slavoniju, riječima da „nitko“, pa ni trupe UNPROFOR-a, nemaju pravo kontrolirati što će činiti i kako će se braniti srpski narod.³² Ovakva otvorena najava opstrukcije ključnog čimbenika uspjeha cjelokupne mirovne operacije značila je da će ostati iznevjerena očekivanja Hrvatske o dosljednoj primjeni Vanceova plana, prema kojem je umjesto nelegalne i nedopuštene Posebne jedinice milicije u sektoru trebala djelovati zajednička policijska snaga, sastavljena i od Hrvata i od Srba.³³

Zapravo, kršenje Sarajevskog primirja i obveze skore demilitarizacije krajinski su Srbi pokazali već početkom svibnja 1992. ili dva tjedna prije nego li je UNPROFOR preuzeo odgovornost u sektoru. Izvršili su žestok topnički napad na Osijek, pri čemu su koristili više od 600 različitih projektila, a poginula je jedna osoba, dok je četrnaest ranjeno. Upravo u to vrijeme u Osijeku se neočekivano nalazio zapovjednik sektora, Rus Aleksandar Hromačenkov, koji zbog napada nije mogao napustiti grad. Nastalu situaciju dodatno je pogoršala činjenica kako je upravo u tom trenutku na srpskom Radiju Beli Manastir objavljena informacija kako će snage UNPROFOR-a u Baranji odigrati prijateljsku nogometnu utakmicu sa srpskim vojnicima na igralištu u Dardi.³⁴ Topnički napadi nisu se smirivali ni idućih dana. Na Osijek, Đakovo, Vinkovce, Valpovo i Belišće ispaljeno je nekoliko tisuća projektila. Hrvatska javnost i vlasti inzistirali su da UNPROFOR stoga što prije preuzme odgovornost u sektoru, kako bi se zaustavile daljnje oružane provokacije.³⁵ Sve se odvijalo prilikom razmještanja UNPROFOR-a u Sektoru Istok, što pokazuje srpsko ignoriranje autoriteta snaga UN-a koje su se nalazile u procesu razmještanja.

Gledajući s aspekta tek započete mirovne operacije, za UNPROFOR je posebno zabrinjavajuće bilo što su i pripadnici misije javno iznosili kako samo mogu gledati povećanje brojnosti paravojnih milicijskih snaga krajinskih Srba u sektoru, koji naravno nisu pokazivali nikakvu spremnost na razoružanje i demilitarizaciju. Sami pripadnici UNPROFOR-a javno su iskazivali da se brojnost paravojnih milicijskih snaga tijekom svibnja 1992. znatno povećavala, što nije značilo ništa drugo doli da krajinski Srbi gotovo ništa ne drže do autoriteta i prisutnosti UNPROFOR-a u sektoru. Pripadnici UNPROFOR-a bili su zapanjeni takvim ponašanjem krajinskih Srba, a posebice ignoriranjem

³² Isto.

³³ HDA, UPRH, SMRHUN, bb, Izvještaj br. 3 od 30. travnja 1992.

³⁴ D. Hedl, „Žestoko na Osijek“, *Slobodna Dalmacija (SD)*, 2. svibanj 1992., 3.

³⁵ D. Hedl, „Devet poginulih“, *SD*, 6. svibanj 1992., 4.

usuglašeni obaveza demilitarizacije: „To je zapanjujuće. [...] Odjednom svi imaju nove uniforme. I bivša armijska vozila bojažu u plavo.“³⁶

Prema usuglašenom planu, UNPROFOR je u Sektoru Istok trebao preuzeti odgovornost 15. svibnja 1992.³⁷ Međutim, JNA nije ispoštovala obaveze pa je rok produžen do 18. svibnja u 8 sati ujutro. Potom je zapovjednik Hromačenkov jednostrano produžio rok do 20. svibnja u popodnevnim satima. No, umjesto poštivanja i tog roka, krajinski su Srbi ponovno izveli jak topnički napad na Osijek.³⁸ Zbog tog napada došlo je do novog kašnjenja u povlačenju pa je probijen i rok od 20. svibnja 1992.³⁹ S druge strane, u beogradskim novinama pojavile su se tvrdnje kako je UNPROFOR preuzeo odgovornost 20. svibnja 1992.⁴⁰ Različite informacije o preuzimanju odgovornosti u sektoru upućuju na nesigurnost UNPROFOR-a u vezi s izvlačenjem jedinica JNA.

Posebno zabrinjavajuća posljedica svega navedenog bilo je još izraženije kašnjenje izvlačenja JNA s područja Baranje, što je čak i Hromačenkov prenio hrvatskim vlastima.⁴¹ Ipak, u tom trenutku krajinski Srbi zaključili su da bi stupanj otvorene opstrukcije provedbe mirovne operacije mogao dovesti do oštrije reakcije međunarodne zajednice, pa su se odlučili, kako će se pokazati, na privremeni ustupak. Dopustili su da UNPROFOR privremeno uskladišti teško naoružanje, a JNA je uglavnom, ali nakon što je dobro naoružala krajinske Srbe, ipak napustila Baranju. Početkom lipnja 1992. Hromačenkov je stoga hrvatskim vlastima prenio da se JNA potpuno izvukla iz Baranje, ali i da su se na vukovarskom području i dalje nalazile dvije pješačke brigade. Ne do kraja točno, pohvalio se i da se oružje TO nalazi pod potpunom kontrolom UNPROFOR-a, pa je zaključio da je time prva faza Vanceova plana završena.⁴² Doista, hrvatski izvori potvrdili su da se nešto tenkova u Baranji nalazi pod nadzorom mirovnih snaga UN-a te da sada slijedi izvršenje druge faze Vanceova plana u sektoru.⁴³ Trenutačna „spremnost“ krajinskih Srba na suradnju s mirovnim snagama UN-a bila je vidljiva i u gotovo potpunom smanjenju

³⁶ „To je zapanjujuće, svi imaju nove uniforme“, *Glas Istre*, 17. svibanj 1992., 6.

³⁷ VRH, UUNPFPPMEZ, Državna komisija za UNPROFOR / Predsjednik Milan Ramljak, Kl. 800-01/92-01/05, Ur. br. 5030107-92-30, Pismo od 18. svibnja 1992.

³⁸ D. Kasač, „Izigran dogovor“, *Večernji list (VL)*, 19. svibanj 1992., 3.

³⁹ M. Sajler, „Puževе jugo – kolone“, *Vjesnik*, 21. svibanj 1992., 4.

⁴⁰ „UNPROFOR preuzeo odgovornost“, *VN*, 22. svibanj 1992., 2.

⁴¹ Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (MORH), Središnji vojni arhiv (SVA), Ured za UNPROFOR (UUNPF) / Sektor Istok (SI), Zapovjedništvo operativne zone Osijek (ZOZO), Izvještaji za svibanj 1992.

⁴² MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za lipanj 1992.

⁴³ VRH, UUNPFPPMEZ, MORH, ZOZO, Aleksandar Hromačenkov: Faks poruka od 11. lipnja 1992.

topničkih napada na Osijek.⁴⁴ Iz svega navedenog moguće je zaključiti da je do početka srpnja 1992. naoružanje TO ipak bilo pod relativnim nadzorom mirovnih snaga UN-a, što se mora ocijeniti kao stanoviti uspjeh.

S druge strane, naznake neuspjeha UNPROFOR-a u očuvanju i nadziranju demilitarizacije sektora također su bile vidljive. Sam Hromačenković hrvatskim je vlastima početkom srpnja 1992. prenio da su milicijske snage i dalje naoružane dugim pješačkim i drugim nedopuštenim naoružanjem.⁴⁵ Stoga je 8. srpnja 1992. uputio Srbima poprilično oštro pismo, u kojem ih je upozorio da lokalna policija smije nositi samo kratko naoružanje. Ponudio im je i dogovor: UNPROFOR bi nedopušteno dugo naoružanje trebao uskladištiti 13. srpnja od 8 do 20 sati i po isteku spomenutog roka nošenje dugog naoružanja bilo bi zabranjeno, a lokalna milicija bi mogla biti naoružana jedino kratkim naoružanjem.⁴⁶ Ipak, u tom trenutku pokazalo se da su krajinski Srbi zapravo izvrsno procijenili do koje razine su mirovne snage spremne na uporabu prisile. Ponegdje su nastojale stvoriti dojam kako se pridržavaju obaveze demilitarizacije, pa su lokalne milicijske snage u Dalju i Erdutu privremeno nosile samo kratko naoružanje. S druge strane, srpska paravojsna postrojba kojom je zapovijedao Željko Ražnatović Arkan odbila je predati nedopušteno naoružanje, što je uzrokovalo manje napetosti u odnosima s UNPROFOR-om. Slično ovome, milicija iz Sarvaša odbila je predati dugo pješačko naoružanje, zbog čega je oklopna pješačka jedinica UNPROFOR-a blokirala milicijsku stanicu u Sarvašu. Prema nekim podacima, UNPROFOR u sektoru dobio je ovlaštenje za korištenje osobnog naoružanja u „incidentnim“ situacijama.⁴⁷

Sukobi i problemi s milicijskim snagama oko razoružanja nisu prestajali, što nije bio slučaj samo u Sektoru Istok. Ponašanje krajinskih Srba u istočnoj Slavoniji oko predaje milicijskog naoružanja naišlo je na potporu viših instanca samoprovane Republike Srpske Krajine (RSK), što se potvrđuje u pismu Vijeću sigurnosti pukovnika Stojana Španovića, koji je obnašao dužnost ministra odbrane RSK. Pukovnik je smatrao kako inzistiranje na razoružanju milicije unosi nemir u stanovništvo i potencira sumnju u namjere UN-a. Stoga je zatražio da se ne inzistira na potpunom razoružanju.⁴⁸ Navedene riječi snažno upućuju na krajnji strateški cilj krajinskih Srba u odnosu na mirovnu

⁴⁴ Zbirka Vladimira Šeksa (ZVŠ), Skupština općine Osijek / Izvršno vijeće / Predsjednik, Kl. 022-05-9203-5, Ur. br. 2158-02-01-92-2, Pismo od 22. lipnja 1992.

⁴⁵ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za srpanj 1992.

⁴⁶ HMDCCR, RSK, UNPF / Headquarters (HQ) / Sector East (SE) / Erdut, Ultimatum od 8. jula 1992.

⁴⁷ VRH, UUNPFPPMEZ, MORH / ZOZO, Kl. 035-01/9201/05, Ur. br. 1076-34-92-01, Vanredno izvješće od 16. srpnja 1992.

⁴⁸ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti*, knjiga 5, ur. Mate Rupić (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2008), Dokument

operaciju UN-a. U središtu njihove instrumentalizacije mirovne operacije bile su neaktivne mirovne snage: za krajinske Srbe UNPROFOR-ovo djelovanje bilo je dopustivo samo na razini obične i neaktivne prisutnosti.

Odbijanje krajinskih Srba da razoružaju milicijske snage u Sektoru Istok problem je podiglo na višu razinu odlučivanja. Voditelj civilnog dijela misije Cedric Thornberry razgovarao je sa Španovićem o ponašanju milicije i drugih paravojnih snaga u sektoru 23. srpnja 1992. Naglašavao je razliku između redovne policije i ostalih te naglasio očekivanje kako će Španović održati obećanje o pohrani oružja u skladišta pod duplim ključem.⁴⁹ Na temelju razgovora Španovića i Thornberryja, ruski zapovjednik je 28. srpnja 1992. naredio razoružanje i raspuštanje svih snaga koje nisu lokalna policija. Ultimatum je isticao 30. srpnja, dokada se cjelokupno naoružanje moralo pohraniti u skladišta.⁵⁰ Ponovno je Thornberry pokušao utjecati na Španovića kako bi izdao naredbu za razoružanje i demobilizaciju te ga obavijestio o zadanim rokovima koji su spomenuti u ultimatumu.⁵¹ Upravo u ovoj situaciji pokazuje se nemoć mandata uspostavljene misije, kao i nefunkcioniranje politike oslonjene samo na autoritet UN-a. Thornberry nije imao nikakav mehanizam pritiska koji bi donio očekivani rezultat i natjerao krajinske Srbe na suradnju. Jedino je uviđeno zaprijetio kako će generalu Nambiaru poslati poseban izvještaj Glavnog tajnika u vezi s nevoljkošću za razoružanjem.⁵² Nakon isteka ultimatumu i daljnjeg odbijanja predaje oružja, uslijedila je UNPROFOR-ova blokada milicijskih punktova i stanica koja nije urodila plodom jer su krajinski Srbi i dalje odbijali razoružanje dok ne stigne drugačije naređenje iz Knina. U međuvremenu, blokada je prekinuta u dogovoru sa zapovjednikom Nambiarom.⁵³ Vodstvo u Kninu jednostavno je ignoriralo sve zahtjeve UNPROFOR-a i jasno pokazalo da obvezujuće razoružanje nastavlja prilagođavati samo svojim interesima. Štoviše, ponovno su pokrenuli mobilizaciju pripadnika TO, i to u trenutku kada im je UNPROFOR dao ultimatum i kada su se te snage trebale demobilizirati i razoružati.⁵⁴

---

br. 48, Pismo Ministarstva odbrane RSK Vijeću sigurnosti UN-a u kojem traži da se poništi odluka o razoružanju paravojnih postrojbi na okupiranom području RH, 17. srpanj 1992., 82.

⁴⁹ Isto, Dokument br. 59, Pismo upravitelja za civilne poslove UN-a Ministarstvu odbrane RSK o nošenju i uskladištenju naoružanja, 23. srpanj 1992., 99-100.

⁵⁰ HMDCDR, RSK, UNPF / HQ / SE, Subjekt: Preuzimanje odgovornosti u Sektoru Istok od 27. srpnja 1992.

⁵¹ *Republika Hrvatska i Domovinski rat*, knjiga 5, Dokument br. 65, Pismo Uprave za civilne poslove UNPROFOR-a Ministarstvu odbrane RSK u kojem traži obavijest o izdanim zapovijedima za razoružanje te rokovima za izvršenje te zadaće, 29. srpanj 1992., 113.

⁵² Isto.

⁵³ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za srpanj 1992.

⁵⁴ HMDCDR, RSK, UNPF / HQ / Zagreb (ZG) / Civilian Affairs (CA), Obavijest od 29. srpnja 1992.

Kritična situacija izbila je prilikom pokušaja razoružavanja Posebne jedinice milicije u Belom Manastiru, koje su trebale provesti jedinice BELBAT-a. Jedinice PJM pružile su otpor predaji oružja i bile su spremne pod svaku cijenu držati se naredbe iz Knina o odbijanju razoružavanja. Da je tome tako, svjedoče i izjave njihovih komandanata o spremnosti i na ljudske žrtve ako bude potrebno.⁵⁵ BELBAT je odgovorio postavljanjem kontrolnih točaka i blokadom prilaza prvoj liniji. Pretraživali su sve i oduzimali oružje, blokirali sva vozila te nasilno razoružavali pripadnike PJM. Također su prekinuli sve telefonske veze i dotok hrane. Ovakvo djelovanje pripadnika BELBAT-a, koji su isticali da djeluju isključivo prema zapovijedi generala Nambiara, prouzrokovalo je još veću napetost i ogorčenje tamošnjeg stanovništva. Krajinski Srbi javljali su da je stanje na rubu incidenta te su zatražili pomoć Knina.⁵⁶ Zbog nedostatka izvora ne možemo saznati točnu informaciju na koji način je završio ovaj sukob krajinskih Srba i BELBAT-a. Ali, sasvim je razložno pretpostaviti kako je BELBAT u konkretnom slučaju postigao manji uspjeh u razoružavanju pripadnika milicije, ali, kao što će se ubrzo pokazati, krajinski Srbi odlučili su se na popuštanje samo iz taktičkih razloga.

Kompromis između UNPROFOR-a i krajinskih Srba o razoružavanju postignut je tek 3. kolovoza 1992., a nastupio je temeljem dogovora na višim razinama odlučivanja. Početkom istog mjeseca UNPROFOR je pripremio akciju za oduzimanje oružja Srbima.⁵⁷ U ovom trenutku vodstvo krajinskih Srba odlučilo je kako treba zaustaviti daljnju kompromitaciju mirovnih snaga. Ministar unutrašnjih poslova RSK Milan Martić stoga je u izravnim pregovorima s visokom delegacijom mirovne misije u Beogradu uspio usuglasiti dogovor koji se može okvalificirati kao kompromisno primirje. UNPROFOR će obustaviti planirane akcije, a postrojbama Posebne jedinice milicije izdano je naređenje o izbjegavanju sukoba s UNPROFOR-om te im je zabranjena nekontrolirana uporaba oružja. Milicija je nošenje dugog naoružanja trebala „prilagoditi situaciji“, a navodno je dogovoreno i razoružavanje paravojskih skupina.⁵⁸ Iz navedenog proizlazi da je UNPROFOR bio spreman na toleriranje kršenja obveza o nošenju dugog pješačkog naoružanja, dok su krajinski Srbi iskazali spremnost na u biti nevažne ustupke.

⁵⁵ HMDCDR, RSK, RSK/MUP/Komanda Posebne jedinice milicije Beli Manastir (KPJMBM), Pov. br. 4-2, Kritično stanje na relaciji komanda PJM – UNPROFOR od 27. srpnja 1992.

⁵⁶ HMDCDR, RSK, Autonomna oblast Slavonija, Baranja i zapadni Srem (AOSBZS) / Opština B. Manastir, Pov.br. 01-144-1/92, Obavijest od 29. srpnja 1992.

⁵⁷ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za kolovoz 1992.

⁵⁸ *Republika Hrvatska i Domovinski rat*, knjiga 5, Dokument br. 72, Upute Uprave PJM MUP-a RSK o načinima postupanja organa i pripadnika MUP-a i PJM prema snagama UNPROFOR-a te o njihovim međusobnim odnosima na terenu, 3. kolovoz 1992., 123.

Ishod postignutog dogovora u Beogradu bilo je stanje demilitarizacije sektora u vidnom raskoraku s početnim predviđanjima. Prema hrvatskim izvorima, tijekom kolovoza 1992. u dijelu sektora pod ruskim nadzorom uskladišteno je jedanaest oklopnih transportera i oduzeto oko 800 pušaka, što je naravno bilo zanemarivo u usporedbi s ukupnom količinom naoružanja kojim su krajinski Srbi raspolagali. Na ovom području milicija se i dalje odbijala razoružati. S druge strane, u sjevernom dijelu sektora, gdje se nalazio BELBAT, miliciji se oduzimalo naoružanje i provodilo se razoružavanje po punktovima.⁵⁹

Navedeno sugerira i vidljive razlike u pristupu demilitarizaciji sektora između BELBAT-a i RUSBAT-a. Tako su pripadnici belgijskog bataljuna u kolovozu 1992. održali sastanak s tamošnjim Srbima na kojem su iznijeli probleme vezane uz demilitarizaciju. BELBAT je konstatirao kako postrojbe Posebne jedinice milicije nisu predale oružje niti su rasformirane. Iznijeli su i svoju procjenu o brojnosti tih jedinica; navodno su bile jačine oko 1.500 ljudi, a izvijestili su i kako su uskladištili oko 800 „dugih cijevi“, što je vjerojatno rezultat ranije akcije krajem srpnja. Belgijanci su inzistirali na rasformiranju postrojbi Posebne jedinice milicije te su ih otvoreno okvalificirali paravojnim formacijama. Priopćili su krajinskim Srbima da su sigurni i kako regularne milicijske snage raspoložu dugim pješačkim naoružanjem te su zatražili popise ljudstva i oružja koje se mora pohraniti u skladišta pod njihovom kontrolom. Zbog zastoja u razoružavanju vojnih snaga, jedinice BELBAT-a nisu mogle pokrenuti sljedeću fazu, koja je uključivala razoružavanje civila. Pripadnici belgijskog bataljuna zaprijetili su Srbima kako će, u slučaju ignoriranja ovih zahtjeva, pokrenuti akcije.⁶⁰ Ovakav stav bio je očiti pokazatelj kako su Belgijanci ipak odlučnije nastojali ispuniti dodijeljene im zadaće. S druge strane, djelovanje RUSBAT-a upućivalo je na zabrinjavajući izostanak odlučnosti u izvršenju snažnijeg pritiska na krajinske Srbe. Demilitarizaciju u tom dijelu sektora kočila je ruska politika pogađanja s krajinskim Srbima, čime se odgađalo razdvajanje snaga na crtu od pet kilometara, koje se nije postiglo niti sredinom kolovoza 1992.⁶¹ Već tada su na hrvatskoj strani Hromačenkova držali osobom koja uopće ne vlada situacijom, odnosno koja nije bila sposobna za odlučno zapovijedanje, pa onda niti za primoravanje krajinskih Srba na popuštanje.⁶² Ruska nevoljkost za učinkovitu provedbu zadaća demilitarizacije i nastojanje BELBAT-a za ipak korektnim obavljanjem dužnosti doveli su do

⁵⁹ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za kolovoz 1992.

⁶⁰ HMDCDR, RSK, RSK / MUP / SUPBM, Br.01/1-UNP-7/1-1992., Izvještaj o sastanku s ekipom UNPROFOR-a od 11. kolovoza 1992.

⁶¹ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za kolovoz 1992.

⁶² Isto.

pojave utemeljene percepcije o dualnoj prirodi stanja u sektoru, što nije bio čimbenik koji bi obećavajuće djelovao na ishod cjelokupnog pothvata.

Ishod svega bilo je stanje koje nije bilo daleko od kaotičnog. Provedba i nadzor demilitarizacije nisu rezultirali očekivanim uspjesima pa se nije moglo pristupiti realizaciji drugih zadaća predviđenih mandatom mirovne operacije. Nije stoga pretjerano konstatirati da je mirovna operacija u sektoru došla u stanje zastoja. Hrvatska je strana već u rujnu 1992. zahtijevala smjenu zapovjednika sektora Hromačenkova.⁶³ Neposredan povod ovom činu bila je provjerena informacija prema kojoj je potkraj kolovoza 1992. pokrenuta mobilizacija 57 osoba u Dalju, a pripadnik RUSBAT-a je otključao skladište i nazočio podjeli oružja krajinskim Srbima.⁶⁴ Prema hrvatskim izvorima, stanje na prostoru istočnog sektora početkom studenog 1992. bilo je vrlo napeto i nesigurno. UNPROFOR je pokušavao osigurati provedbu demilitarizacije, a krajinski Srbi su i dalje pružali otpor. Najveća prijetnja sigurnosnoj situaciji u sektoru bila je velika količina skrivenog oružja te uskladišteno naoružanje koje se nalazilo pod nesigurnim sustavom dvostruke brave ili je bilo nedovoljno onesposobljeno.⁶⁵

Ipak, pokazat će se da je stanje provedbe i nadzora demilitarizacije postignuto tijekom druge polovice 1992. zapravo najviši doseg UNPROFOR-ovih uspjeha u sektoru. Oni su do kraja poništeni nakon što je Zagreb krajem siječnja 1993. pokrenuo ograničenu vojnu operaciju oslobađanja okupiranog područja sjeverne Dalmacije. Tada su krajinski Srbi u Baranji odmah oteli naoružanje iz skladišta te su s trideset tenkova došli na liniju Bijelo Brdo – Sarvaš, kao čin odmazde zbog djelovanja hrvatskih snaga u sjevernoj Dalmaciji. Jedinice TO-a započele su mobilizaciju odmah potom, a teško naoružanje stavljeno je na položaje naočigled UNPROFOR-a, čime su prijašnji rezultati demilitarizacije koje je proveo BELBAT poništeni. Vojska krajinskih Srba izvela je 26. siječnja 1993. amfibijsku vježbu na Dunavu, što je povećalo napetosti na liniji dodira. Nastupili su česti oružani incidenti, a krajinski Srbi uhitili su pet pripadnika belgijskog bataljuna zbog navodne špijunaže. Kretanja UNPROFOR-a postala su ograničena, a milicija je zabranila UN-ovom konvoju da uđe u Baranju, uzrokujući potpunu blokadu tog prostora. Pripadnici UN-a intervenirali su i u Beogradu kako bi se stanje poboljšalo, ali bez uspjeha.⁶⁶

⁶³ VRH, MORH / Operativna zona Osijek (OZO), Savjet za IPD, bb, Zahtjev od 24. rujna 1992.

⁶⁴ VRH, RH / MORH / Sigurnosno-informativna služba Zagreb (SISZG), bb, Informacija o suradnji pripadnika ruskog bataljuna UNPROFOR-a s četničkim formacijama u Istočnom sektoru od 25. rujna 1992.

⁶⁵ HDA, UPRH / P / TJ 322, VRH / UUNPFPMEZ, Kl. 800-01/92-01/05, Ur. br. 5030107-92-108, Izvješće o stanju i nekim pitanjima mirovne operacije od 3. studenog 1992.

⁶⁶ „One Month of Mobilization in the Baranja“, *UNPROFOR Magazine*, March – April 1993.

Dakle, događanja u Sektoru Jug nepovoljno su se odrazila na položaj UNPROFOR-a u istočnom sektoru, koji se nalazio u blokadi, pritom iskazujući „potpunu nemoć“.⁶⁷ Kaosu je pridonijela i izjava zapovjednika ruskog bataljuna pukovnika Jurija Sosedova kako su svako skladište s naoružanjem čuvala samo dva vojnika, što svjedoči o neodgovornom ponašanju RUSBAT-a. Skladišta je napalo nekoliko stotina krajinskih Srba, a Sosedov je izjavio kako „nisu mogli protiv njih upotrijebiti oružje [...] Otelu su ga i rasporedili duž linije sukoba, gdje je i sada“. Pripadnici mirovnih snaga ponovno su pregovorima pokušali smiriti nastalu situaciju, ali su krajinski Srbi uporno odbijali bilo kakvu vrstu dogovora dok se ne riješi stanje u južnom sektoru.⁶⁸ Dodatno ogorčenje hrvatske javnosti UNPROFOR-om prouzrokovali su američki izvori koji su glavne krivce za ponovno naoružanje krajinskih Srba u istočnoj Slavoniji vidjeli upravo u Rusima, jer su jednostavno Srbima predali svoje ključeve skladišta.⁶⁹ Apsurdno djelovanje ruskog bataljuna pokušao je nesuvislim riječima opravdati pukovnik Loginov, tvrdeći da njegove postrojbe ne raspolažu dovoljnom snagom za učinkovitu reakciju, ali i kako RUSBAT zna gdje se nalazi svaki tenk krajinskih Srba postavljen na bojni položaj.⁷⁰

O značajno narušenom stanju provedbe i nadzora demilitarizacije u sektoru govore i izvori hrvatske provenijencije. Prema jednom izvještaju iz travnja 1993., krajinski su Srbi u sektoru raspolagali s oko 120 tenkova, koncentriranih u oklopne vodove po pojedinim naseljima, te s oko 105 topničkih i drugih oruđa raspoređenih na isti način.⁷¹ Ovo znači da je stanje u istočnoj Slavoniji, što se tiče koncentracije naoružanja kod krajinskih Srba, gotovo pa vraćeno na ono prije dolaska mirovnih snaga UN-a u istočnu Slavoniju. Dodatno pogoršanje uslijedilo je u lipnju 1993., kada su krajinski Srbi ponovno provalili u skladišta te uzeli preostalo oružje i izvršili mobilizaciju. Kao opravdanje za taj čin naveli su navodnu moguću agresiju HV-a na RSK, do koje nije došlo.⁷² Prema dojmovima jednog pripadnika UNCIVPOL-a iz Tenje, posvuda se moglo vidjeti naoružanje, svi muškarci su bili mobilizirani te je svaka kuća posjedovala oružje. „Naš susjed“, naveo je dalje, „vrata do vrata vrlo je ponosan

⁶⁷ VRH, MORH / Ured za suradnju s UNPROFOR-om i Promatračkom misijom Europske zajednice (UUNEZ), Kl. 018-04/93-01, Ur. br. 3101-03-93-33, Dnevno izvješće od 23. siječnja 1993.

⁶⁸ B. Stipić, „UNPROFOR nemoćan pred četnicima“, *VL*, 24. ožujak 1993., 3.

⁶⁹ Karlo Jeger, „Srpski general poklonio je ruskom pukovniku bijeli ‘mercedes’“, *Globus*, 26. veljače 1993.

⁷⁰ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za ožujak 1993.

⁷¹ HDA, UPRH / VK, bb, RH / MORH / Glavni stožer Hrvatske vojske (GSHV), Kl. 833-05/93-02/02, Ur. br. 512-06-06/1-93-1315, Raščlamba stanja i lociranja topništva i drugog teškog naoružanja srpskih snaga u UNPA zonama od 7. travnja 1993.

⁷² Mirko Sajler, „Nova provala u skladište UNPROFOR-a“, *VL*, 18. lipanj 1993., 6.

na svoju strojnicu i bazuku s kojom se rado pravi važan⁷³. Osim djelovanja srpskih vojnih snaga, probleme su stvarali i pripadnici brojnih paravojnih skupina koje su se nalazile u Sektoru Istok.⁷⁴ Osim ranije spomenutih arkanovaca, isticala se i skupina Crvenih beretki iz Iloka, koja je ustrojena naredbom Gorana Hadžića.⁷⁵ Ta paravojna jedinica stalno se sukobljavala s četničkim grupama Srpske radikalne stranke (SRS).⁷⁶ U prosincu 1993. stanje demilitarizacije i u Baranji je bilo nezadovoljavajuće jer su jedinice krajinskih Srba zaposjele borbene linije.⁷⁷ U južnom dijelu sektora pod ruskom kontrolom konstantom su postale incidentne situacije poput pucnjava iz pješačkog naoružanja te druge napetosti.⁷⁸

Remilitarizacija Sektora Istok 1994. – 1995.

Osnova primirja utanačenog između Zagreba i Knina (službeno nazvanog Sporazum o prekidu vatre, odnosno Zagrebački sporazum) iz ožujka 1994. bila je zona razdvajanja. Radilo se o uskom pojasu širine dva kilometra u kojemu se nisu smjele nalaziti naoružane snage niti jedne od strana i koji je trebao biti u isključivoj nadležnosti mirovnih snaga UN-a. Potom, u ovisnosti o vrsti, naoružanje je trebalo biti izvučeno na udaljenost od 10, odnosno 20 kilometara od linije razdvajanja. Uspostavom zone razdvajanja, UN je mirovnim snagama odredio ulogu nalik onoj koju su imali na Cipru.

S obzirom na to da ih je zona razdvajanja *de facto* fizički odvojila od dodira s hrvatskom stranom, ne treba čuditi što je stupanj spremnosti na suradnju krajinskih Srba završavao na tome. Posljedično, kad je trebalo pristupiti

⁷³ Zbirka Vladimira Šeksa (ZVŠ), Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUPRH) / Služba za zaštitu ustavnog poretka (SZUP) / Centar Osijek, Br. 511-20-25-93/18-1-470, Izvještaj od 18. lipnja 1993.

⁷⁴ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti*, knjiga 9, ur. Mate Rupiće, Josipa Maras Kraljević (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2010), Dokument br. 69, Sigurnosno izvješće 11. korpusa SVK Organu bezbednosti Glavnog štaba SVK o sukobu između pripadnika „crvenih beretki“ i pripadnika četničkog pokreta u s. Bapska, 5. kolovoz 1993., 99-100.

⁷⁵ *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti*, knjiga 7, ur. Mate Rupiće, Ilija Vučić (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2009), Dokument br. 177, Izvješće Komande 11. korpusa SVK Glavnom štabu SVK o jedinici zvanj „crvene beretke“ osnovanoj po zapovijedi Gorana Hadžića, kojom zapovijeda ministar pravosuđa, 24. veljača 1993., 244.

⁷⁶ *Republika Hrvatska i Domovinski rat*, knjiga 9, Dokument br. 69, Sigurnosno izvješće, 5. kolovoz 1993., 99-100.

⁷⁷ *Republika Hrvatska i Domovinski rat*, knjiga 9, Dokument br. 311, Dnevno izvješće Organa bezbednosti Komande 11. korpusa Glavnom štabu SVK o sigurnosnom stanju u jedinicama korpusa, 6. prosinac 1993., 450.

⁷⁸ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za prosinac 1993.

izvršenju ostalih obveza, oni su ih, rabeći raznovrsna objašnjenja, na svaki način opstruirali. Početkom travnja 1994. primijećena je slabija dinamika povlačenja teškog naoružanja na srpskoj strani, a prema hrvatskim obavještajnim izvorima vidljivo je kako Srbi u Sektoru Istok ponovno skrivaju artiljerijsko oružje te vojna vozila bojaju plavom bojom, kako bi ih prikazali policijskim.⁷⁹ Prema stanju s početka svibnja 1994., Srbi su odbijali izvući naoružanu jedinicu iz Darde, posvuda su odbijali izvući teško naoružanje na propisanu udaljenost od 20 kilometara, a gdje god su mogli opstruirali su razminiranje zone razdvajanja. S druge strane, pripadnici HV-a ispunili su sve obveze, odnosno otvoren je prijelaz Mirkovci – Vinkovci te Nuštar – Bršadin, zbog čega je hrvatsku stranu pohvalio i sam UNPROFOR.⁸⁰

Ništa bitnije nije se promijenilo tijekom ostatka 1994. Prema izvještaju promatrača Europske zajednice iz listopada 1994., Zagrebački sporazum u sektoru uglavnom nije bio proveden, a glavni uzročnici takvog stanja bili su krajinski Srbi. Obvezu izvlačenja teškog naoružanja nisu ispoštovali gotovo niti u jednom dijelu sektora, a postrojbama UNPROFOR-a zabranjivali su pristup zajedničkim skladištima naoružanja. Ishod opstrukcije koju su provodili krajinski Srbi, a UNPROFOR nemoćno promatrao, bio je očekivani rast nezadovoljstva na hrvatskoj strani. Zagreb je dosljedno izvršio gotovo sve obveze koje su proizlazile iz Zagrebačkog sporazuma, ali suočen s nepomirljivim stavom Knina počeo je postupno uvoditi vojne snage sve bliže zoni razdvajanja. Za promatrače Europske zajednice, nesklonost UNPROFOR-a za primjenom sile u odnosu na krajinske Srbe bila je glavni razlog takvog stanja. RSK je, zaključili su promatrači, vješto koristeći nemoć mirovnih snaga, iskoristila Zagrebački sporazum kako bi ustanovila *de facto* granicu.⁸¹

Koncentracija mirovnih snaga UN-a na uski pojas razdvajanja značila je da se gotovo u potpunosti odriču obveza izvršenja sigurnosnih zadaća u ostatku sektora, odnosno glavnini njegovog područja. Drugim riječima, izvan područja zone razdvajanja krajinski su Srbi samo dovršili proces remilitarizacije sektora, započet još početkom 1993. Stoga su oružani incidenti bili konstantni, pri čemu su žrtve sve češće postajali i sami pripadnici mirovne misije. Primjerice, krajinski Srbi su krajem ožujka 1994. napali tim vojnih promatrača UNPROFOR-a kod Marinaca. Napad su promatrali pripadnici RUSBAT-a, ali nisu ništa poduzeli kako bi ga spriječili.⁸² Činjenicu da su se

⁷⁹ HDA, UPRH, F 659, RH / MORH / GSHV, bb, Izvješće o provedbi Sporazuma o prekidu vatre od 9. travnja 1994.

⁸⁰ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za svibanj 1994.

⁸¹ HMDCDR, European Community Monitoring Mission (ECMM) / Coordination Centre (CC) Djakovo, Special Report: State of Cease Fire Agreement in Slavonia, 16 October 1994.

⁸² HDA, UPRH / VK, RH / MORH, Kl. 018-01-05/94-01, Ur. br. 512-01-05/94-119, Dnevno izvješće od 24. ožujka 1994.

krajinski Srbi ponašali u potpunosti proizvoljno, potvrđuje i događaj iz travnja 1994. Kao reakcija odmazde na intervenciju Sjevernoatlantskog saveza (eng. *North Atlantic Treaty Organisation*, NATO) u Goraždu, srpski civili su prosvjedovali ispred štaba UNPROFOR-a u Vukovaru. Pritom su se pripadnici mirovnih snaga našli u izolaciji te im je bilo ograničeno kretanje po danu, dok im je noću bilo u potpunosti onemogućeno.⁸³ Kao još jedan čin odmazde zbog napada u Goraždu, krajinski Srbi su vratili kompletno naoružanje na crtu bojišnice, što je značilo povratak na stanje prije potpisivanja Zagrebačkog sporazuma.⁸⁴ UNPROFOR je bio u potpunosti nemoćan jer, prema njihovim riječima, „nema mogućnosti spriječiti čin kao što je ovaj“, ali ipak su uspjeli smiriti situaciju u sektoru nakon što su dali jamstvo Srbima kako ih NATO neće bombardirati.⁸⁵

Situacija se nije promijenila ni zadnjih mjeseci mandata UNPROFOR-a. Prema izvještajima vojnih promatrača UN-a iz siječnja 1995., na hrvatskoj strani u zoni od 10 i 20 kilometara nije bilo teškog naoružanja, skladišta su bila stavljena pod kontrolu te je sporazum ispoštovan. Nasuprot tome, na srpskoj strani UNMO je imao apsolutno ograničena kretanja još od rujna 1994., što je podržavao i ruski zapovjednik UNPROFOR-a Aleksandar Perelyakin.⁸⁶ Do prve polovice ožujka 1995. bilo je pedeset i osam kršenja Zagrebačkog sporazuma, i to četrdeset i tri na srpskoj strani te petnaest kršenja pripadnika HV-a, što je očigledan dokaz o iskrenosti suradnje krajinskih Srba u sektoru.⁸⁷

Primjetno pogoršanje sigurnosne situacije u sektoru, što je naravno bila još jedna potvrda neuspjeha mirovnih snaga u provedbi i nadzoru demilitarizacije, nastupilo je i tijekom prerastanja UNPROFOR-a u novu mirovnu operaciju UNCRO. Primjerice, tijekom ožujka 1995. krajinski su Srbi u sektoru izvršili kompletnu mobilizaciju vojnih efektiv.⁸⁸ Kao da se pripadnici UNCRO-a ne nalaze u sektoru, redovito su održavali vojne vježbe, u koje su bili uključeni brojno pješačko naoružanje i teško topništvo.⁸⁹ Zbog toga je ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske Mate Granić uputio prosvjedno pismo Glavnom tajniku UN-a. U pismu se navodi da se u sektoru stalno događaju krupni oru-

⁸³ VRH, MUP / Policijska uprava Osječko-baranjska (PUOB) / Sektor policije, Br. 511-07-05-1/94, Izvješće o stanju u Sektoru „Istok“ od 13. travnja 1994.

⁸⁴ VRH, UUNPFMEZ, Izvješće o stanju u i oko UNPA u Republici Hrvatskoj od 15. travnja 1994.

⁸⁵ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za travanj 1994.

⁸⁶ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za siječanj 1995.

⁸⁷ S. Čanić, „Unprofor se priprema za povlačenje“, *Vjesnik*, 11. ožujak 1995., 2.

⁸⁸ VRH, MORH / Odjel za Sektor Istok (OSI), bb, Zabilješka sa sastanka sa koordinatorom za civilna pitanja P. Corwinom od 15. ožujka 1995.

⁸⁹ S. Despot, „Kontrola granica – izazovan zadatak“, *Novi list*, 15. ožujak 1995., 2.

žani incidenti koje uzrokuju krajinski Srbi.⁹⁰ Početkom travnja 1995. krajinski Srbi su pokrenuli punu mobilizaciju te su izvukli cjelokupno naoružanje iz skladišta, a čak se spominjao i dolazak jedne brigade iz Srbije u istočnu Slavoniju. Ponovno se vidjela razlika u pristupu između mirovnih snaga. Belgijanci su pokušavali zabraniti Srbima upad u zonu razdvajanja, dok ruski bataljun nije činio apsolutno ništa. U ozračju novouspostavljenog mandata mirovnih snaga UN-a, takvo ponašanje Rusa izazvalo je ogromno nezadovoljstvo na hrvatskoj strani, što je najbolje vidljivo u izjavi vukovarsko-srijemskog župana Mateja Jankovića: „Jedna od nužnih mjera je micanje Rusa iz Sektora Istok, zbog neprimjerene sprege sa Srbima. Oni nisu neutralni.“⁹¹

U vrijeme vojnih operacija Bljesak i Oluja svaka naznaka provedbe i nadzora demilitarizacije sektora postala je mrtvo slovo na papiru. Pripadnicima UNCRO-a ograničena je sloboda kretanja, a hrvatska i srpska strana zauzele su njihove promatračke točke. Za vrijeme Bljeska krajinski Srbi su podigli borbenu spremnost na najvišu razinu te su doveli teško naoružanje na položaje, nakon čega je uslijedila potpuna blokada snaga UNCRO-a.⁹² Neposredno nakon završetka Bljeska hrvatska i srpska strana zauzele su položaje, pogotovo oko Osijeka.⁹³ Uslijedio je snažan napad Srpske vojske Krajine topničkim i pješačkim naoružanjem na položaje HV-a 23. svibnja 1995. kod Osijeka.⁹⁴ Do kolovoza događali su se incidenti sa srpske strane, poput upada preko prometnice Osijek – Bilje te stalnih otvaranja vatre na hrvatsku stranu.⁹⁵ Za vrijeme vojne operacije Oluja, krajinski Srbi su izveli topničko-pješački napad preko punkta UN-a u Ceriću, koji je odbijen, a pripadnici RUSBAT-a su sve samo promatrali, te su im na kraju Srbi zauzeli punkt.⁹⁶ Belgijski zapovjednik sektora dao je zapovijed za obranu svih prijelaza i točaka pod kontrolom UN-a. Međutim, Rusi su počeli napuštati punktove, koje su zauzimali Srbi i s kojih su zatim otvarali vatru na položaje HV-a. Ponovna potvrda ruske neprofesionalnosti i nepostojanja neutralnosti ogleđa se u njihovim prosvjedima protiv hrvatske strane kada bi pripadnici HV-a uzvratili na srpski napad. Njihova suradnja sa Srbima išla je do samog kraja; naime, tijekom kolovoza primijećeno je kako im Rusi nabavljaju gorivo, a belgijski dio UNCRO-a potvrdio je ulazak nekoliko autobusa s vojskom iz Srbije koje je ruski bataljun

⁹⁰ MVP, Pisma Mate Granića, Pismo Boutrosu Boutrosu-Ghaliju od 27. ožujka 1995.

⁹¹ K. Banić, „Napetost se stalno povećava“, *Vjesnik*, 1. travanj 1995., 3.

⁹² MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za svibanj 1995.

⁹³ HDA, Hrvatski ured pri Promatračkoj misiji Europskoj zajednici (HUPMEZ), kutija 40, United Nations Peace Forces / HQ / Division of Information, Press Briefing, 10 May 1995.

⁹⁴ HDA, HUPMEZ, kut. 40, United Nations Peace Forces / HQ / Division of Information, Press Briefing, 24 May 1995.

⁹⁵ MORH, SVA, UUNPF / SI, ZOZO, Izvještaji za srpanj 1995.

⁹⁶ MORH, SVA, UUNPF/SI, ZOZO, Izvještaji za kolovoz 1995.

samo promatrao.⁹⁷ Osim napada na položaje HV-a, krajinski su Srbi nastavili s kriminalnim aktivnostima prema pripadnicima mirovnih snaga. Otimali su vozila UNCRO-a gotovo svakodnevno, čemu treba dodati i brojne pljačke, a plave kacige su bile samo u ulozi nemoćnih promatrača, bez ikakvog utjecaja na događanja u sektoru.⁹⁸ Mirovne snage UN-a u Sektoru Istok, kao i cjelokupni UN, zapravo su čekale ishod pregovora na najvišoj razini. Nezasluženo, ali mirovne snage UN-a dobit će manje od pola godine kasnije novu priliku za provedbu demilitarizacije sektora.

Zaključak

Sektor Istok, koji je bio jedina zaštićena zona UN-a koja izravno graniči sa Srbijom te područje koje je podnijelo najveći teret velikosrpske agresije, predstavljao je veliki izazov za posredovanje najveće svjetske međunarodne organizacije – UN. Međutim, koncept *peacekeepinga*, koji je sadržavao načelo nepristranosti, neutralnosti te nenasilnog posredovanja, u praksi se pokazao u potpunosti neučinkovitim u sektoru. Jednako tako, odabir slanja snaga RU-SBAT-a u sektor koji se nalazio u neposrednoj blizini Srbije nije se pokazao kao najsretnije rješenje UN-ove administracije zbog tradicionalnih bliskih srpsko-ruskih političkih odnosa, koji su ipak utjecali na djelovanje ruskog bataljuna. Belgijsko-luksemburški bataljun, iako se pokazao malo doraslijim mirovnoj misiji nego Rusi, ipak nije uspio iznaći učinkovit mehanizam koji bi prisilio krajinske Srbe na suradnju. Neuspješnosti demilitarizacije ključno je doprinijela politika opstrukcije koju su provodili krajinski Srbi, što je presudno kočilo mirovne snage UN-a u izvršenju njihovih zadaća.

Za donošenje objektivne ocjene uspješnosti demilitarizacije u istočnoj Slavoniji bilo je neophodno usporediti dogovorenu zadaću iz Vanceovog plana s izvršenom zadaćom u Sektoru Istok. Pokazalo se kako je usuglašena zadaća iz 1992. u potpunoj koliziji sa stanjem na terenu u sektoru prilikom završetka mandata UNCRO-a. Sektor Istok, kao područje na kojem se nalazila najveća koncentracija vojnih snaga i opreme nakon ratnog sukoba, činio se idealnim za pokazivanje spremnosti i učinkovitosti UN-ove misije. Međutim, demilitarizacija sektora, kao prva i ključna zadaća za uspješnost cjelokupne misije, nije provedena uslijed opetovane nesuradnje krajinskih Srba te nemoći mirovnih snaga. Navedeno je kočilo ispunjenje svih preostalih zadaća, što nije moglo rezultirati uspješnim ishodom cjelokupne misije.

U konačnici, možemo zaključiti kako zadaća demilitarizacije dogovorene Vanceovim planom na području istočne Slavonije nije uspješno provedena.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ „*Oluja* razbistrila Ghalijeve stavove“, *VL*, 26. kolovoz 1995., 2.

Stanje na kraju 1995. činilo se jednakim kao i zatečena situacija nakon okupacije, odnosno umjesto demilitarizacije izvršena je remilitarizacija sektora. Mirovne operacije UNPROFOR i UNCRO nisu ispunile visoka očekivanja UN-ovih dužnosnika u Sektoru Istok, kojem je bila namijenjena uloga eksperimentalnog područja za pokazivanje profesionalnosti i spremnosti *plavih kaciga*. Potpuni je paradoks u cjelokupnim događanjima to što je na kraju jedino područje istočne Slavonije mirno reintegrirano u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske.

Summary

“VIOLATED AGREEMENT”: DEMILITARISATION OF EASTERN SLAVONIA 1992-1995

In this paper the author speaks of how successfully the demilitarization was implemented within the peace operations of the United Nations in the occupied territory of Eastern Slavonia in the period from 1992 into 1995. From a consideration of the analysis of unpublished archival documents, published archival sources, the newspapers of the time and recent scholarly literature, the conclusion can be drawn that implementation of the most significant mandatory assignment stipulated by the Vance plan was not successful. The main reasons why the demilitarisation can be considered unsuccessful were perpetual lack of cooperation, the obstruction policy of the Krajina Serbs, the unpreparedness and the incapacity of the peacekeeping forces deployed as well as the constant violation of military impartiality and political neutrality, particularly that of the Russian Battalion. The occupied Eastern Slavonian area became part of the United Nations Safe Areas in 1992 as Sector East; the Russian and the Belgian-Luxemburg Battalion of the United Nations peacekeeping forces were charged with the supervision of the sector and the implementation of the agreed assignments. The mandatory assignment to demilitarize was the first and most significant precondition for the stabilization of the area and the fulfilment of other assignments agreed upon, in other words, for the success of the entire peacekeeping mission. However, the attempt to implement the demilitarization revealed the incapacity of the peacekeeping forces as well as the main objective of the Krajina Serbs supported by the Yugoslav People's Army – to circumvent the demilitarization agreement. The peacekeeping forces failed to fulfil their main and most important assignment; the result was a chaotic safety situation in the Eastern Sector during the time of observance, no changes in the occupied territory and eventually the failure of the peacekeeping actions in Eastern Slavonia.

Keywords: demilitarization, peacekeeping forces, eastern Slavonia, UNCRO, UNPROFOR

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakt autorice:

Nikolina Vuković, mag. hist.

Poslijediplomski doktorski studij povijesti, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83d, 10 000 Zagreb

e-mail: nikolinavukovic92@hotmail.com